

Nieuwe publicaties willen traditionele beeldvorming rond Luther en Reformatie doorbreken

ROOMS-KATHOLIEKEN ONTDEKKEN LUTHER ALS KERKHERVORMER

Rooms-katholieke boeken over Luther. Ze verschijnen de laatste jaren in overvloed. Het is te vroeg om van een 'revival' van Luther in de Rooms-Katholieke Kerk te spreken. Wel laten ze zien dat Rome ook veel van Luther wil leren, al blijft de kritiek op de hervormer overwegen. Een analyse van enkele spraakmakende publicaties.

Volgens Stephan Mokry, rooms-katholiek theoloog in München, staat de Rooms-Katholieke Kerk over het algemeen open en zonder de oude vooroordelen tegenover Luther. "Dat Luther nu wordt erkend als een serieuze zoeker naar God en gewaardeerde leraar in het geloof, is te duiden als de aanloop naar een officiële rehabilitatie". Dat is misschien te veel gezegd, wel is het interessant om te lezen dat Luther volgens Mokry "oer-katholieke" ideeën aanhing, zoals ten aanzien van de boetedoening, de concentratie op Christus en het streven naar

een kerk die voldoet aan de apostolische normen. Knelpunten blijven echter, ook voor Mokry, de visie op kerk, sacrament en ambt. "Naar katholieke opvattingen kan alleen een gewijde priester de mis vieren en de gaven van brood en wijn veranderen in het lichaam van Christus." En: Luther stierf objectief gezien als een ketter: Hij had het schisma niet verhinderd...

De Duitse rooms-katholieke oecumenicus Wolfgang Thönissen typeert Luther als katholiek en reformator; hij is een *hervormingskatholiek* (Reformkatholik). Thönissen is van

mening dat zowel Trente als Vaticanum II (vooral dat laatste) positief de kritische hervormingsimpulsen van Luther hebben overgenomen zonder zich direct hem met naam en toenaam te noemen. Thönissen concludeert dat de theologische strijd in de zestiende eeuw beëindigd is. De veroordelingen van Luther zijn volgens hem niet altijd terecht en berusten op misverstanden en verkeerde en eenzijdige accenten.

Thönissen stelt dat de Reformatie een *boete- en vernieuwingsbeweging* is geweest. De vernieuwing en hervorming van de kerk is volgens hem al lang geen kenmerk van de kerken van de Reformatie alleen, maar behoort tot de gestalte van de ene kerk van Jezus Christus, waar ook de Rooms-Katholieke Kerk deel van uitmaakt.

Matthew Levering, rooms-katholiek hoogleraar aan de University of Saint Mary of the Lake (Mundelein, Illinois, VS) verdiepte zich in de kritiek van Luther op een aantal

fundamentele leerstellingen van Rome. Hij bespreekt uitvoerig de Schriftgegevens die hierop betrekking hebben. Levering biedt een goede exegese van de betwiste punten met Rome, maar de grote vraag is of zijn Bijbelse toelichtingen de dogmatische conflictpunten met Rome oplossen.

Terecht zegt Kevin VanHoozer in zijn nabeschuiving op het boek dat hét grote verschilpunt met Rome de bevoegdheid van de kerk betreft om de Schrift uit te leggen. De crux is dat Rome veel buitenbijbelse bronnen gebruikt om bepaalde leerstellingen te onderbouwen, zoals ten aanzien van het vagevuur door zich op de apocriefe boeken te beroepen. Rome hangt weliswaar niet meer de oude 'twee bronnentheorie'

van Trente aan, maar kent aan de traditie een te grote rol toe in de interpretatie van de Schrift. De kerk wordt nog steeds gezien in het verlengde van de incarnatie waardoor de kerk een te grote plaats inneemt.

Hoe katholieken en protestanten speels met elkaar in contact kunnen komen en hun relatie kunnen normaliseren, laat de gefingeerde briefwisseling tussen Luther en paus Franciscus zien, geschreven door Hermann-Josef Frisch. 'Luther' verwoordt hierin zijn kritiek op Rome, de paus bekent zijn schuld en zet vervolgens uiteen dat de kerk sinds de Reformatie écht wel veranderd is. Daarom stelt ook 'Luther' dat de huidige paus niet zo hard en onbarmhartig reageert als zijn voorgangers, maar "een erbarmende

herder" is. De insteek van de paus is dat beide kerkleiders een gemeenschappelijke basis gevonden hebben, namelijk het geloof in Christus. Ook 'Luther' beaamt dat nu. Hij betreurt het dat er "een spiraal van onbegrip, van kwetsende taal en tenslotte van verdoemen van de ander" is geweest.

Wat de vrouw in het ambt betreft, zegt de paus dat hij eenvoudigweg niet het recht heeft om daarin verandering te brengen. Maar tijden veranderen. In de tijd van de Reformatie stond bijvoorbeeld de mis als offer centraal, later is de eucharistie een gezamenlijke maaltijd geworden en nu als het feest dat God met ons mensen door Christus viert.

Klooster Erfurt

Geloofsvragen

Peter Neuner stelt in zijn werk *Martin Luthers Reformation* dat het bij Luther ten diepste ging om de gelovige vraag naar het eeuwig heil. In het centrum stond niet de kritiek op de paus en curie, maar de Bijbelse boodschap van de rechtvaardiging van de zondaar. Luther was overtuigd dat de roomse kerk met zijn accent op de werken het Evangelie verduisterde en mensen in het verderf bracht. Toch is de Rooms-Katholieke Kerk door de Reformatie veranderd en heeft zij aanleiding gegeven tot hervorming, zoals gebleken is in de afschaffing van het misbruik van de aflaten en een openheid voor Luthers visie op de rechtvaardiging. Neuner concludeert dat in het licht van de oecumenische ontmoeting beide geloofsrichtingen elkaar kunnen verrijken, maar elkaar ook van wederzijdse eenzijdigheden bevrijden.

Volgens Neuner richtte de reformatorische leer zich tegen een verlossingsleer die óók door Trente was veroordeeld. Het concilie zag in Luthers opvatting een ontkenning van de waardigheid van de mens, een prijsgeven van zijn verantwoordelijkheid en een ethiek waardoor de Reformatie een broeinest van amoraliteit en afbraak van alle goede zeden zou worden.

Het is volgens Neuner de tragiek van Trente geweest dat men niet in de gaten had dat er sprake was van twee verschillende visies op het geloof. Terwijl de Reformatie het geloof beschouwde als een persoonlijke verhouding van de mens tot God, hing Trente een versmald geloofsbegrip aan, gericht op het voor waar houden van de leer van de kerk. Dat

Neuner benadrukt dat Luthers strijd met Rome niet de hoofdartikelen van het geloof betrof, dat wil zeggen het heil in Christus, maar de bemiddeling van het heil.

laatste geloof was niet heilbrengend zolang er zich geen werken bij het geloof voegden. Beide geloofsvoorstellen -persoonlijk geloof én de vertaling daarvan in werken- zijn volgens Neuner altijd in de traditie aanwezig geweest en kunnen nooit tegen elkaar uitgespeeld worden.

Neuner benadrukt dat Luthers strijd met Rome niet de hoofdartikelen van het geloof betrof, dat wil zeggen het heil in Christus, maar de bemiddeling van het heil. De tegenstelling tussen de priester -als uitdeler van de sacramenten- en de voorganger van de Reformatie -als dienst van het Woord- heeft zijn betekenis verloren. Dat Trente de sacramentele volmacht van de priester benadrukte, kwam omdat men die door de reformatoren in gevaar gebracht zag. De "offerpriester" waartegen Luther polemiseerde, komt volgens Neuner in Vaticanum II niet meer voor. En omgekeerd heeft het protestantisme de dimensie van het ambt versterkt.

Ook is er volgens Neuner een openheid voor een ambt van universele eenheid, mits het maar de verkondiging dient.

Neuner zegt dat controversen kunnen uitsterven. Vragen die in een bepaalde tijd de kerken kunnen doen schudden op hun grondvesten, kunnen hun relevantie zo maar verliezen zodat niemand ze meer

stelt. Er is ook een kerkelijk vergeten. Karakteristieke problemen tussen de confessies hoeven dan niet meer opgelost worden, ze zijn eenvoudigweg verdwenen...

Rol van kerk

Volgens Luther is de Schrift duidelijk en heeft zij geen kerkelijke uitleg nodig. Ludger Schwienhorst-Schönberger benadrukt in de bundel van Danz en Tück, *Martin Luther im Widerstreit der Konfessionen* de kerkelijke dimensie van de Bijbeluitleg. Er komt volgens hem steeds meer het besef dat de kerk een belangrijke taak heeft in de uitleg van de Schrift. Sinds enkele jaren wordt volgens Schwienhorst in protestantse kring gesproken van de 'crisis van het protestantse Schriftprincipe'. Het protestantisme kenmerkt zich door een eindeloze veelheid van Bijbelinterpretaties. Volgens Schwienhorst was het nooit de opzet dat de paus boven de Bijbel en Christus zou staan, zoals Luther meende, maar had de paus slechts de volmacht de Bijbel op bindende wijze uit te leggen, in de traditie van de kerk, in het bijzonder de kerkvaders. Het heikele punt van Luthers Schriftprincipe was dat hij meende dat de Schrift slechts die ene betekenis had. Eigende Luther dan niet zichzelf de onfeilbaarheid toe die

De bundel probeert diverse misverstanden van katholieke bezwaren tegen Luther uit de wereld te helpen. Zo stelt Theodor Dieter dat het sacrament van de boete/biecht bij Luther niet verdwenen is. De vergeving van zonde grondt zich niet op het berouw van de zondaar noch op het priesterlijke ambt, maar dat betekent niet dat die beide zaken overbodig zijn. Het geloof en het Woord alleen sluiten de dienst van de priester in die als middel wordt gebruikt. Dat Luther de werkelijke tegenwoordigheid van Christus in het Avondmaal erkent, is een rode draad in de verschillende bijdragen. Luther keerde zich tegen verinnerlijking van het geloof en was voorstander van *sacramenteel realisme*. Doop en eucharistie zijn “rechtvaardiging in actie”, aldus de lutherse bisschop Jari Jolkkonen. Luther schreef zelfs een verhandeling over de aanbidding in de eucharistie en behield de roomse gewoonte om de eucharistie knielend te ontvangen. Luther zag volgens Jolkkonen de transsubstantiatieleer niet als vals of ketters, maar als onnodig (zeker in zijn poging om de theologie afhankelijk van Aristoteles te maken).

Volgens Friederike Nüssel is de discussie over de werkelijke tegenwoordigheid van Christus in het Avondmaal en het offerkarakter van de mis en de viering in beide gedaanten van brood en wijn “vergaand” opgelost. De belangrijkste hindernis voor de gemeenschap tussen protestanten en rooms-katholieken in de viering van het Avondmaal, ligt volgens haar in de verschillende visies op het ambt, met name op het punt van de apostolische successie, het pauselijk primaat en de vrouwenwijding.

Thoenissen

De winst van al deze boeken is dat men enerzijds de historisch gegroeide verschillen tussen Rome en Reformatie helder krijgt, anderzijds kennis neemt van de behoefte vanuit de Rooms-Katholieke Kerk om bestaande tegenstellingen te doorbreken en open staan voor de Bijbelse elementen bij Luther. Veel van de verschilpunten spitsen zich nog steeds toe op de visie op de kerk als bemiddelende instantie van het heil en de centrale rol van de priester en de sacramenten. Maar zo kan een protestant vragen: in hoeverre is het heil werkelijk onbemiddeld? Dat er in de Rooms-Katholieke Kerk meer belangstelling is voor het persoonlijke geloof, de rol van de Bijbel en de noodzaak van hervorming van de kerk is toe te juichen. Rooms-katholieken en protestanten zijn het er over eens dat Luther ten diepste een kerkhervormer wilde zijn. Alleen over de wijze waarop die hervorming gestalte moet krijgen in deze tijd, bestaan nog steeds belangrijke verschillen.

Mede naar aanleiding van:
 Matthew Levering, *Was the Reformation a Mistake? Why Catholic Doctrine is not Unbiblical*; HarperCollins Publishers, Plainfield, 2017; 240 blz.; \$ 16,99; Hermann-Josef Frisch, *Lieber Martin Luther. Lieber Papst Franziskus. Ein Briefwechsel*; Verlag Herder, Freiburg im Breisgau, 2016; 191 blz.; € 19,99; Peter Neuner, *Martin Luthers Reformation. Eine katholische Würdigung*, uitg. Herder, Freiburg, 2017; 344 blz.; € 24,99; Christian Danz/Jan-Heiner Tück (red.), *Martin Luther im Widerstreit der Konfessionen*; Verlag Herder im Breisgau, Freiburg, 2017; 532 blz.; € 24,99; Andreas Holzem e.a. (red.), *Martin Luther. Monument, Ketzer, Mensch*; Verlag Herder im Breisgau, Freiburg, 2017; 464 blz.; € 35; Stephan Mokry, *Luther voor katholieken, 95 vragen en antwoorden*, Berne Media, Heeswijk; 126 blz.; € 14,90; Wolfgang Thönissen, *Luther. Katholik und Reformator*; Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig, 2017; 147 blz.; € 16,90; Felix Körner/Wolfgang Thönissen (Hrsg.), *Vermittelt Heil. Martin Luther und die Sakramente*; Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig, 2018; 214 blz.; € 26,90.